

“Ijsselmarke krijgt steeds meer de wind in de zeilen”

In gesprek met Roos Donders, Ben Huisman en Alien Holtslag

Lokale voedselnetwerken kunnen een belangrijke stimulans zijn voor de landbouwtransitie. Ijsselmarke is zo'n netwerk. Wij spraken met voorzitter Roos Donders en met Ben Huisman, voorzitter Landschapsnetwerk Brummen over het landschap van de zuidelijke Ijsselvallei en het voedselnetwerk Ijsselmarke.

Het gesprek vond plaats op bio-boerderij De Kruidbosch in Hall, die is aangesloten bij Ijsselmarke. Aanleiding voor dit gesprek was het artikel van Paul Opdam over lokale voedselnetwerken in Landschap 2024-4.

Van links naar rechts: Alien, Ben en Roos.

Roos Donders

Voorzitter Ijsselmarke
www.ijsselmarke.nl

Ben Huisman

Voorzitter stichting Landschapsnetwerk Brummen
www.landschapsnetwerkbrummen.nl

Alien Holtslag

Boerin bio-boerderij De Kruidbosch
www.bioboerderijdekruidbosch.nl

Het landschap van de Ijsselvallei, tussen Veluwe en IJssel, is het werkveld van zowel Landschapsnetwerk Brummen (LNB) als Ijsselmarke. LNB wilde het gebruik van lokaal voedsel stimuleren en ziet boeren als onmisbare spelers in het realiseren van landschapskwaliteit. In 2023 richtte LNB daartoe Ijsselmarke op, samen met producenten en burgers. Nu wil Ijsselmarke een coöperatie worden.

Ben: “De kennis en waardering van het Brummens landschap hebben we beschreven in de *Landschapsbiografie van Brummen* (2021). Voor dat rapport zijn burgers geïnterviewd over hun ervaringen en het is aangeboden aan 5000 huishoudens. De zonering van het landschap, van Veluwe tot IJssel, is nog goed herkenbaar, ondanks de vele veranderingen. We onderscheiden daarin drie typen: gehecht, aangehecht en onthecht landschap.

Landschap is gehecht als het gebruik nog direct is te herleiden tot bodem, watersysteem en reliëf. We noemen het aangehecht als door aanpassingen de grenzen van bodem, watersysteem en landschap zijn opgezocht. In onthecht landschap is het gebruik los komen te staan van het fysieke landschap. Zoals bijvoorbeeld de intensieve veehouderij, waarbij

de koeien permanent op stal staan en gevoerd worden met krachtvoer uit het buitenland.” Roos: “De grens van Ijsselmarke ligt bij de A1. Zuidelijk daarvan liggen de historische marken, die nog steeds herkenbaar zijn in het landschap. Onze naam verwijst hiernaar: een marke was gemeenschappelijk beheerd boerenland, en dat gemeenschappelijke beheer willen we nieuw leven inblazen.”

Een pareltje in het landschap is voor Roos de IJssel: “In de ochtend de zon zien opkomen.” Voor Ben is dat de landgoederenzone: “Daar liggen prachtige Natura 2000-gebieden.” Alien noemt het Leusveld: “Vanwege de vele verschillen; bos, water, bloemen, grasland.”

Landschapsnetwerk Brummen

Ben: “LNB is een apolitieke organisatie; we hechten aan onze neutrale rol, het gaat ons om de kwaliteit van het landschap. Daarom organiseren we elk jaar een landschapsgesprek over een specifiek thema. Een aantal jaar geleden ging dat over voedselnetwerken, wat leidde tot de oprichting van Ijsselmarke. We hebben ook een rapport en kaart gemaakt over groenblauwe dooradering en de maatschappelijke baten daarvan. LNB wil nu berekenen

wat tien procent groenblauwe dooradering financieel kan opleveren voor boerderij De Kruidbosch. “Een percentage van tien procent is nodig voor een gezond, biodivers landschap. Een voorbeeld: de eikenprocessierups is een probleem in Brummen. Een biodivers landschap kan helpen bij de natuurlijke bestrijding. We weten wat het de gemeente kost om bomen te behandelen, zelfs op het niveau van de prijs per boom. Dat bedrag bespaart de gemeente door in te zetten op biodiversiteit, in plaats van op chemisch-technische bestrijding, en dat kan dankzij het natuurinclusieve boerenbedrijf. Maar wat is deze dienst de samenleving waard? En wat moet je doen om groenblauwe dooradering aan te leggen en te onderhouden en wat kost dat? Al die aspecten met hun kosten en baten brengen we in beeld en dat is razend ingewikkeld, omdat je dat niet eenvoudig op bedrijfsniveau kunt berekenen. Het zijn veel beargumenteerde aannames. Maar als je transparant alle stappen zet, kunnen anderen meedenken.”

Urgenda heeft onlangs voorgesteld om elke boer 1000 euro per hectare per jaar te geven. Ze mogen dan in ruil geen kunstmest gebruiken, niet

Houtwallen met doorzichten bij Hall, Brummen. Foto's: Johan Meeus

preventief gif spuiten en geen grondkerende bewerking toepassen. Dat kost in totaal 1,8 miljard euro per jaar - maar de winst in waterkwaliteit, gezondheid et cetera is een veelvoud daarvan. Heeft de boer daar wat aan?

Alien: "Je kunt wel anders willen boeren, maar daar moet iets tegenover staan. Wij hebben het niet gemakkelijk gehad. Je wilt graag dat alles wat je al gedaan hebt ook beloond wordt. Wij gaan waarschijnlijk dertig hectare pachtgrond van Natuurmonumenten verliezen, omdat zij van de provincie moet herinrichten. Dat kan niet. Het zit dus wel ingewikkelder in elkaar."

Ben: "De huidige manier van regulier boeren kunnen we niet volhouden. Het is voor ons evident dat dit landschap veel kwaliteit heeft, maar het moet nog beter. We hebben boeren keihard nodig om het landschap te verbeteren. We zoeken daarom nadrukkelijk de samenwerking, want je kunt van bovenaf van alles bedenken, maar uiteindelijk moet het van on-

derop komen. Er zijn nu 22 boeren met actieve betrokkenheid bij het landschap en nog veel meer boeren die dat willen. Dat is hoopgevend. Wij spelen daarin een aanjagende rol. Tijdens ons laatste landschapsgesprek kwamen twee uitdagingen naar voren: hoe organiseren we de logistiek, gezien de diversiteit aan producten en de spreiding van aanbod door het jaar heen? En hoe betrekken we inwoners beter bij IJsselmarke?"

IJsselmarke: voedsel, landschap en gemeenschap

Roos: "Er zijn hier vroeger heel veel merken geweest, gronden die gemeenschappelijk werden gebruikt en beheerd. Het gaat om het sociale, het voor elkaar zorgen. Dat is het unieke van dit landschap. Die merken leven nog. Daarom hebben we 'marke' in onze naam. Het idee is om producenten, consumenten en landschap met elkaar te verbinden. Die drie-

hoek bestond eigenlijk nog niet. In Nederland zijn wel boerencoöperaties en relaties met consumenten, maar de link met landschap ontbrak. We hebben toen een droombeeld geschetst van waar we naartoe willen: met een boerderij in het landschap waar je een kopje koffie kan drinken, waar je workshops kan doen, met educatie. Toen ik me bij IJsselmarke aansloot dacht ik dat we binnen een half jaar een winkel zouden hebben, maar gaandeweg ontdekten we dat het niet zo werkt. Het moet geleidelijk groeien, steeds moet je kijken wat je al hebt en hoe je dat kunt uitbouwen.

We zijn bij producenten langsgesegaan om te kijken wie biologisch of natuurinclusief werkt of dat wil gaan doen. In eerste instantie vanuit de gemeente Brummen, maar we kwamen er al snel achter dat we dat gebied groter moesten trekken. Het moest tegelijkertijd wel afgebakend zijn. Zo kwamen we op het IJsselmarke-gebied zoals we dat nu hebben.

Bio-boerderij De Kruidbosch

Bio-boerderij De Kruidbosch, in 2001 biologisch gecertificeerd, is een grasgebaseerd bedrijf met kalkoenen en kippen, bio koeien en vleesvee en bio fruit en groenten. De koeien lopen jaarrond buiten. Ze eten in hoofdzaak streekproducten. Van de melk wordt weidemelkkaas gemaakt dat naast andere producten in de eigen winkel wordt verkocht. Er is een hoogstamboomgaard met oude appel- en perenrassen

www.bioboerderijdekruidbosch.nl

Bij de eerste gesprekken met boeren was vaak de reactie: 'leuk maar ik heb geen tijd. Kom maar terug als je een concreet voorstel hebt en ik er geld voor kan krijgen.'

We hebben gelukkig allemaal een redelijk lange adem. We hebben nu een kernteam van vijf vrijwilligers. Vorig jaar hebben we met geld van de provincie een handleiding gemaakt, zo iets bestond nog niet. In januari hebben we vier werkgroepen opgericht, waarin ook producenten zitten zodat zij onderdeel zijn van de besluitvorming. Dat informele blijkt heel belangrijk: je kunt wel een vergadering houden, maar als die was afgelopen gingen de boeren bij de koffie met elkaar praten. In zo'n netwerk kunnen mensen elkaar vinden. Hoe maak jij je kaas, hoe pak jij dit aan? Boeren willen graag leren en ervaringen delen. Natuurlijk is er altijd ook een beetje concurrentie, maar uiteindelijk was dit de paraplu waaronder ze elkaar konden vinden. Er zijn nu achttien boeren die formeel willen aansluiten bij de coöperatie, en nog eens tien boeren die overwegen deel te nemen. Je mag meedoen als je biologisch of natuurinclusief bent, en we zeggen ook ja als je het nu nog niet bent maar wel die ambitie hebt over vijf jaar. We bieden graag een kans aan boeren die net beginnen, of die graag willen maar niet goed weten hoe ze er moeten komen."

Natuurinclusief

'Biologisch' is gecertificeerd, natuurinclusief niet. Hoe beoordelen jullie of een boerderij natuurinclusief is?

Roos: "Dierenwelzijn is belangrijk, zo min mogelijk spuiten of kunstmest gebruiken en tien procent groenblauwe dooradering."

Ben: "Die tien procent kun je objectief meten:

Weilanden bij Hall, Brummen

dat gaat om houtwallen, singels, kruidenrijke graslanden. Er komt een simpel auditsysteem om de ontwikkeling naar de gewenste kenmerken vast te leggen. Dat is belangrijk voor het vertrouwen van de consument. Nog niet alle boeren hebben tien procent groenblauwe dooradering gerealiseerd. Boeren die toetreden tot de coöperatie maken een plan om binnen vijf jaar aan de criteria van IJsselmarke te voldoen. In het begin moet je niet al te strikt zijn. Tien procent is een hoge ambitie. Je hebt die ambitie en je helpt elkaar, maar je moet in deze fase niet te veel afrekenen. Je bouwt een relatie op met bedrijven onderling en ook met burgers als consumenten, om te kijken of je dit samen verder kunt ontwikkelen."

In jullie evaluatie in 2024 staat dat natuurinclusiviteit niet zo hoog scoort.

Roos: "Dat kan zeker hoger, maar we hebben

ook te maken met regelgeving en het aantal producenten in het gebied. Voor een biodivers landschap moeten in ons werkgebied eigenlijk minstens dertig bedrijven meedoen."

Alien: "De regels werken soms tegen. Wij hebben hier bijvoorbeeld een hoogstamboomgaard met gras eronder, maar voor de GLB-subsidie kun je alleen kiezen tussen óf boomgaard, óf grasland. Het valt dus nergens onder. Dat soort regeltjes maakt het heel lastig en daarom haken boeren af. Jonge boeren stellen ons wel vragen: hoe doe je dat nou? Dan ben ik ook heel eerlijk: het is heel mooi, maar je werkt heel hard voor heel weinig. Dat klopt gewoon niet. Ik hoop dat IJsselmarke daar aan kan bijdragen."

Roos: "Daarom willen we een collegiale toetsing invoeren, om te waarborgen dat de producenten ook echt iets voor het landschap doen. Het idee is dat bedrijven elkaar eens in de twee

Begraasd kleinschalig grasland met houtwallen te Hall, Brummen

of drie jaar beoordelen en adviseren. Zodat je elkaar kunt vertellen 'heb je wel eens bedacht dat het ook zo kan?'. Zo zijn we heel veel dingen aan het uitvinden."

Hoe is IJsselmarke georganiseerd?

Roos: "We hebben een kernteam en werkgroepen waarin producenten zitten. We staan op het punt om een coöperatie te worden. Dat hebben we ook nodig want we zijn nu niks. We kunnen geen bankrekening openen, niet zelf subsidie aanvragen, dat gaat via LNB.

Aanvankelijk was het plan om de coöperatie op 10 april te lanceren, maar we hebben toch wat meer tijd nodig. In een tussenfase van een paar maanden willen we eerst een betaversie van de coöperatie laten lopen. Als dat werkt en als de fouten eruit zijn gehaald gaat de coöperatie echt draaien."

Landschapsdiensten

Ben: "Op een kaart hebben we aangegeven waar welke diensten geleverd kunnen worden door tien procent groenblauwe dooradering. Een deel van dit netwerk ligt er er al, een ander deel moet nog aangelegd worden. We komen nu op zo'n twintig ecosysteemdiensten, die we proberen te kwantificeren. Er zijn nog geen landschapsdiensten waar nu al voor betaald wordt. Voor een deel zit het in subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer."

Roos: "Vanuit IJsselmarke zijn we met de gemeenten Brummen en Voorst in gesprek over toerisme. We zijn bezig met een fietstocht en informatieborden. Voor veel dingen is nog geen geld. De wethouders zeggen: 'we hebben geen geld dat we direct aan jullie kunnen geven, maar we hebben wel kennis'.

Als IJsselmarke willen we ons overigens niet met alle geldstromen bezig houden. We zoeken

een logistieke partner, een ondernemer die dat zou kunnen doen. Ons hoofddoel is dat er veel meer lokaal voedsel gekocht wordt en het landschap beter wordt."

Toekomstperspectief

In 'Brummen: ons landschap, onze toekomst' droomt LNB over de toekomst van het landschap. LNB ziet klimaatverandering ook als een kans. Dat is bijzonder, meestal is klimaatverandering een probleem.

Ben: "Klimaatverandering geeft urgentie, dat biedt kansen om het anders te gaan doen, om een natuurlijk weerbaar systeem te maken. Als je de sponswerking van de bodem versterkt geeft dat droogteresistentie en meer waterbergingscapaciteit. En en passant versterk je de biodiversiteit."

Alien: "Het ligt ook aan hoe koeien gevoerd worden. Als koeien gewoon natuurlijk eten, krijg je een heel ander soort mest. Als wij mest uitrijden, ruikt niemand dat. En dan rijden wij mest bovengronds uit. Het geeft ook een andere bodem."

Zijn jullie hoopvol?

Roos: "We zijn nu op het moment dat we IJsselmarke kunnen waarborgen voor de toekomst. Daarvoor dient die coöperatie."

Ben: "De transitie van de landbouw is onvermijdelijk. Die transitie gaat er komen, ondanks alle weerstand van de sector. Het initiatief van IJsselmarke krijgt steeds meer de wind in de zeilen. Zeker met het enthousiasme bij de producenten. De inertie van de huidige politiek helpt om lokale initiatieven van de grond te krijgen."

JOS DEKKER EN JOHAN MEEUS

Landschap IJsselmarke, Brummen

Uitgestrekte landgoedbossen en heidevelden kenmerken het landschap van IJsselmarke. In de streek tussen Eerbeek en Brummen, waar de Veluwe en de IJssel aan elkaar raken, ligt een overgangsgebied met een opmerkelijke zonering van hoog naar laag. De gradiënt van droog en nat, voedselarm en -rijk, zand en klei levert afwisseling van akkers, weilanden, lanen, houtwallen, bosjes, beken en poelen.

De dorpen liggen langs de flank van de Veluwe en op de oeverwallen. Enkele beken voeren stromend water van de Veluwe en monden uit in de rivier. Direct aan de IJssel strekken de uiterwaarden zich uit, omgeven door slingerende dijken. Hier overheersen weidse vergezichten.

Evenwijdig aan de rivier bieden de oeverwallen plaats aan nederzettingen met boomgaarden en landhuizen. Om droge voeten te houden in een vochtige bodem zijn landhuizen verhoogd en staan landgoedbossen plaatselijk op rabatten.

De jongste ontginningen van natte en droge heidegebieden dateren uit de negentiende en twintigste eeuw. Daar is sprake van intensief agrarisch grondgebruik en is het landschap monotoon.

Het jonge ontginningsgebied ontbeert enkele aanvullende natte en droge ecologische verbindingen, zoals bijvoorbeeld natuurlijke oevers, houtwallen en kruidenrijke stroken. De kleinschalige afwisseling van de landgoederen en oeverwallen leent zich om al wandelend en op de fiets te verkennen.

Opdam, P. (2021). *Brummen – de Landschapsbiografie.* Landschapsnetwerk Brummen. Cahier 1 Identiteit. Zonering: M. Claringbould.

